

IMEDE SAAR

ÜHE STUUDIO LUGU

1985. aastal alustas Jaan Toominga ja Ülo Vilimaa juhendamisel „Vanemuise“ teatri juures tegevust Eesti Teatriliidu RAT „Vanemuise“ draamastuudio, millest 1989. aastal sai alguse Tartu Lasteteater. Stuudio lõpetasid 1989. aastal ja said Teatriliidult vastava tunnistuse kakskümmend kolm inimest: Heilo Aadla, Anu Ander (Laane-saar), Sven Antson, Friedrich Fromm, Maare-Marika Heinsoo, Riina Kerman, Tormi Kevvai, Heli Kohv, Maiki Kraav (Udam), Kalev Kudu, Enn Lillemets, Kalev Lilleorg, Mari Murdvee, Liina-Riin Olmaru, Merle Pung (Antson), Eda Punnar, Andrus Rootsmäe, Roland Saarnik, Raul Schmidt, Kaja Soieva (Kupp), Aldar Talviste, Anne Türrpu ja Heikki-Rein Veromann.

Sel sügisel möödus kakskümmend aastat stuudio ellukutsumisest. Olnud aegade üle mõtisklevad Anne Maasik¹ (A. M.), Enn Lillemets (E. L.), Anne Türrpu (A. T.), Kalev Kudu (K. K.) ja Mari Murdvee (M. M.).²

Kuidas jõudsite stuudiosse?

M. M.: Mina läksin katsetele kuulutuse peale, Jaani teatritegemistega olin Tartu tüdrukuna enne tuttav. Olen Tartus lõpetanud keskkooli ja läksin ülikooli eesti filoloogiat õppima. Käisin ka ülikooli näiteringis, aga teatriraputus iseenesest oli 1976. aastal Jaani „Põrgupõhja uus Vanapagan“ ja „Veli Joonatan“. Ja muidugi Hermaküla „Üks ullike läks rändama“ (1973) ja teised tööd, mis sellal olid. Tõnu Tepadandi avaldas väga suurt mul-

jet, tema lauluõhtu „Mu kodu on punaste pihlade all“ (1977). See oli selline maailm, millest enam välja ei saanud, mis oli tugevalt minuga kaasas. Kui Jaan tegi 1985. aastal selle ettepaneku, siis ma teadsin, et tegelikult on see mu ainuke võimalus. Ma olin juba piisavalt vana ka, sain 26 – mis ju ei ole mingi vanus, aga tollal olin mõnest kümme aastat vanem. Kõige nooremad olid Tormi Kevvai ja Jaanus Rohumaa, kes olid kuusteist. Ma ei tahtnud niivõrd näitlejaks saada, kui just Jaani juures õppida.

E. L.: Lõpetasin 1983. aastal Tartu Ülikooli eesti filoloogina ja olin siis parajasti ülikooli raamatukogus tööl. Mina olin veel terakene vanem kui Mari, mul oli veel viimasem võimalus. Näitlejaks tahtsin küll saada, olin ammuilma tahtnud. Pealegi, mu kunagised kursusekaaslased ülikoolis, Anu Lamp ja Katrin Nielsen, olidki juba saanud. Aga iga kord, kui lavakas käis vastuvõtt, olin sellises seisus, et Tartust ära minna oli võimatu. Ja muidugi see kooslus, et stuudio teevad „Vanemuise“ juures Jaan Tooming ja Ülo Vilimaa kahekesi. Mõlema asju olin näinud ja nad olid minu jaoks niisugused ebamaises kõrguses olevused. Mitte päris reaalsed. Kui ma seda kuulutust lugessin, siis oli kohe selge, et kas nüüd või mitte kunagi. Niisugust asja ei sünni Eestis mitu korda. Viimane tõuge oli Strindbergi „Unenäomäng“ (1985), see oli just see kummaline maailm, mida hing ihaldas kogu muu jama keskel, mis ümber oli.

William Butler
Yeatsi „Lauliku
needus“
Noorsooteatri
väikeses saalis
16. V 1988.
Vasakult:
Friedrich Fromm,
Heilo Aadla ja
Liina-Riin
Olmari.

K. K.: Olin tolmates, kuumas nõuka-
aegses väikelinnas. Astusin sisse raama-
tukokku, et sirvida „Edasit“, ja seal sei-
sis kuulutus: Toominga stuudio. Saatsin
kohe avalduse, järgmisel päeval oleks
olnud juba hilja. Saatus! Õppisin tollal
TRÜs ja mõtlesin tõsiselt, kuidas, kus ja
kellega teatritegemist jätkata. Ja nüüd
Tooming, Eesti vaieldamatult parim ja
põnevaim lavastaja – „Põrgupõhja“ ik-
ka raputas. Tahtsin saada näitlejaks ja
teatrisse tööle minna.

A. T.: Tegelikult oli siis hästi sügav stag-
naaeg. Mitte miski ei liikunud ja oli tun-
ne, et ei olegi võimalik midagi liigutada.
See stuudio ellukutumine oli oluline

kogu meie kultuurile – et keegi usub,
et midagi on üldse võimalik teha. Mina
olin keskkooli ajal käinud Hermaküla
stuudios, edasi läksin lavakooli. See oli
lavakunstkateedri ka keeruline ja ras-
ke aeg, pealikud vahetusid. Eks see kõik
mõjutas minu õppimist. Tundsin, et ma
ei saa seda pagasit kätte, millega mul
oleks õigus minna rahva ette. Sinna
juurde muidugi ka see, et Jaan oli minu
jaoks lavastaja suure algustähega, ehtne
ja püha, on praegugi. Ma ei olnud vastu-
võetute lõppnimekirjas sees, küsisin,
kas tohin tulla. Jaan ütles: „Kui sul aega
on, kui sa saad...“ Siis ma õppisin nel-
jandal kursusel: hommikul sõitsin viiese

John Boynton Priestley „Kolmas vaatus“ Noorsooteatri väikeses saalis 16. V 1988.
Vasakult: Liina-Riin Olmaru, Kaja Soieva ja Maare-Marika Heinsoo.

bussiga Tallinna, käisin loengutes, neljaks sain kooliasjad tehtud ja hakkasin Tartu sõitma. Kohale jõudsin seitsmeks, siis tulin stuudiosse, öösel istusin Ennu või Mari juures, rääkisime juttu kaua-kaudu ja hommikul sai bussi peale mindud.

A. M.: Enne Jaan Toominga esimest stuudiot olin jõudnud paar kuud õppida Viljandi Kultuurhariduskoolis. Ja tulin sealt päevapealt ära pärast üht „Vanemuises“ nähtud etendust, kus Tooming mängis – „Sina, kes sa saad kõrvakiile“ (1971). Siis ma tundsin, et just see on see, mida ma olen alati tahtnud. Stuudio muidugi käis juba, seda ma hii-
lisin kogu aeg, kuulasin neid Tähe tänaval õhtuti, aga ligemale ei julgenud minna. Siis võtsin ikka julguse kokku ja läk-

sin Toomingaga rääkima. Lubati tulla loomulikult. Alguses istusin pikka aega nurgas, senikaua kuni ise tundsin, et nüüd läheks. Alguses rahvalauluga, hiljem tulid luuletajate tekstid. Päris sellist teatritegemist, Panso stiilis või nagu üldiselt tuntakse, seal ei olnud.

Miks see stuudio loodi?

A. M.: Mina olin tollal Jaaniga küllaltki seotud, etenduste kaudu. Ta rääkis tihti, et tahaks päris oma truppi. „Vanemuise“ trupp ei rahuldanud teda päriselt. Ta tahtis ikkagi noori, minu meelest me tulime koos sellele mõttele, et võiks stuudio teha. Siis tal hakkas mõtte hargnema.

A. T.: Ma arvan, et Jaan tahtis koolitada teistsuguseid näitlejaid, aga kindlasti näitlejaid – ta tegeles sellega üsna põh-

„Lauliku needus“. Vasakult: Heilo Aadla, Roland Saarnik, Liina-Riin Olmaru ja Eda Punnar.

jalikult. Teistsuguse mõtlemisega, kes oleksid võimelised mängima natuke teistsugust dramaturgiat.

E. L.: See kõlab nii banaalselt, aga tal oli vaja inimesi, kel oleks ka vaimne pool olemas, hariduse mõttes. Et ei ole ainult võimlemine.

A. M.: Kui mina omal ajal stuudiosse läksin, võib-olla tal siis ei olnud veel see nii välja kujunenud, et ta vajab näitlejaid. Aga hiljem ta tundis tõesti näitlejatest puudust.

Millised olid ootused stuudio suhtes?

A. T.: Minul küll ei olnud ootusi selles mõttes, et ma nüüd tean täpselt, mida ma saada tahan. Pigem oli selline avatud olek ja tahtmine võtta kõik sisse, mis antakse.

E. L.: Avatud olek on siin üks põhiasi, aga see ei püsi igavesti. Kui avatud olekuga liitub pühendumine, siis võib imet teha. Pühendumist Tooming ja Vilimaa eeldasid. Meil olid väga erinevas vanuses ja erineva haridusega inimesed, aga oli üks vägi, mis suutis nad siduda ja tekitas selle avatud oleku. Ja samas teab igaüks ise paremini, mis hinnaga tema seal stuudios käis. See oli see pühendumise aste – pidi tegema valikuid kogu aeg, millestki pidi loobuma. Ma imestan siiamaani, kuidas Annel õnnestus lõpetada stuudio kõrvalt Tallinnas lavakas. See on üks ime.

Stuudio õppetöö

M. M.: Stuudio töö oli väga struktuurne, ühelt poolt näitlejatehnikad, hääle ja

Arhiivifotod

„Lauliku needus“. Vasakult: Friedrich Fromm, Heilo Aadla, Roland Saarnik, Liina-Riin Olmaru, Kalev Kudu ja Eda Punnar.

keha arendamine, ja teisalt vaimu arendamine. Loenguid oli palutud pidama oma aja tuntumaid inimesi: Tartu Ülikooli, Tallinna kõrgkoolide ja teisi vaimumailma tippe. Meil käisid Enn Kasak ja Jaak Jaaniste; Leo Normet rääkis muusika ajaloost, Jaan Kaplinski Idamaade kultuurist, Kristi Salve rahvaluulest, Jaan Unt antiikkultuurist, Kalle Kasemaa Vanast Testamendist, lisaks Linna Mäll ja Madis Kõiv. Sellist haridust ei saanud toona komplekselt kusagilt. E. L.: Rudolf Põldmäe rääkis Hurdast, Paul Ariste eesti keele foneetikast, Hans Trass ökoloogiast, Lea Tormis teatri-loost, Harald Peep eesti kultuuriloost, Ants Juske kunstiloost – kui veel neid nimetada, kes käisid enam kui kord. Igale asjale püüti leida see kõige õigem

vahendaja, et sõnum meie segasele seltskonnale kohale jõuaks.

A. T.: Samal ajal Tooming suunas ka teistele loengutele, mis Tartu Ülikoolis toimusid.

M. M.: Jaan soovitas kirjandust, näitas teed igas mõttes. Ainult haara otsast kinni ja hakka minema.

K. K.: Ta avas Tagore, Gandhi, lord Dunsany, Shaw' maailma. Mina sain ka isiklikku juhatust raamatute ja osade näol.

E. L.: Esmaspäev oli meil vaba, muidu oli kindla tunniplaaniga õppetöö kella neljast üheksani. Eriala ja füüsiline treening, pühapäeval oli reeglina loeng.

M. M.: Jah, siis oli Jaani mäejutlus või õigemini õppejõu tund, mis võis vahel viietunniseks minna. Lisaks muidugi Jaani hääletrenn ja Hannes Kaljujärve

Betti Alveri „Pähklikoor“ Tartu Muusikakoolis 22. XI 1986. Vasakult: Heli Kohv, Andrus Rootsmäe ja Enn Lillemets.

kehaline trenn, mis oli peaaegu iga päev.

A. T.: See oli hästi võimas asi. Alguses oli põhiline võhma tekitamine, joosti tundide kaupa.

M. M.: *T'ai chi* õpingud Mart Maameele juhendamisel, Rein Randlane oli karate-õpetaja, Vilimaa balletitunnid stange ääres.

A. T.: Vilimaa andis ka india tantsu ja jaapani liikumist.

E. L.: Pooleli jäi tal ajalooline tants. Pikk aega kestsid Kristjan Toropi rahvatantsutunnid. Tiiu Otsus andis solfedžot. Tooming ja Vilimaa kaasasid suures osas „Vanemuise“ noorema seltskonna: Kaljujärvi, Jüri Lumiste, Peeter Kollom, Andrus Allikvee, Anne Maasik, Enn Hango, Aino Kartul jt. Teatriühing finantseeris õpet mingil määral.

M. M.: Anne Maasik on meil põhiõpetaja, tema juures oleme kõik õppinud laulmist ja suhtumist laulmisesse. Annel oli kohutavalt hea häälekonspekt, mis mul on praeguseni alles ja mida ma kasutan. Erinevad õpetajad andsid mitte ainult liikumist, vaid ka hingamist ja hääletehnikat, nii nagu keegi oli ise õppinud. Ainuke asi – seda kõike oli liiga palju, oleks võinud jaotada nelja aasta peale arukamalt. Saime väga suures mahus korraga, oleks võinud natuke aega anda.

A. T.: Samas, noor inimene on nagu käs, tõmbab sisse küll.

E. L.: Võib-olla tuleb veel üle rõhutada, et terve see neli aastat oli ütlemta peale, mis puutub Eesti ja kogu ümbruse muutumisse. See oli järsk üleminek ühest

seisundist teise. 1985. aasta oli veel venestamise viimane sügav hingetõmme, järgneva nelja aasta jooksul toimusid suured muutused. Ja meie mingil moel olime samuti osalised.

M. M.: See oli ikka ülim tipp, mida me tegime. Tegelesime millegi niisugusega, mis oli ülim väljaspool kahtlust, vaimses mõttes.

A. T.: Tehniliselt võis olla vähe, mööda ja kitsalt, aga aluseks oli see, et me mõtlesime õigesti. Ega mina seda seitsmekümnendate teatriuendust teatris ei kogenudki, mina olin päris laps veel, selle sain nagu tagantjärele. Aga enda meelet me jätkasime seda. Praegu teater ei ole selles mõttes kultuuri osa, et ta on üks servakene, mis ei ole väga oluline teistele peale tegijate, väikese ringi kriitikute ja muude inimeste. Tollal oli teater väga oluline kultuuri osa, üks väheseid kohti, kus oli võimalik rääkida asjadest nõnda, nagu nad tegelikult on. Teater oli liikumapanev jõud. Teatrist räägiti palju, kirjutati vähem, aga tal oli kultuuris hoopis teistsugune koht.

Jaan Toominga erialatunnid

A. T.: See oli hästi suur mõtlemise, teadmise ja teadvuse laiendamine, kõik need etüüdid, mis Jaan välja pakkus. Näiteks püüti kehaliselt väljendada inimese elu sünnist surmani ja teistpidi. Me tegime seda kõik koos. Täiesti budistlikud meditatsioonid, aga kehaga koos. Ruum oli poolhämär, et keegi ei tunneks, et on ekstra väljas, et peaks hakkama pingutama välise peale. Sest kõik asjad käisid seestpoolt läbi.

K. K.: Mina õppisin kuulama vaikust, siit algas mu huvi *zen*-budismi vastu.

E. L.: Ta hoiatas, et ei maksa hakata keha ja hinge vägisi lahutama, see võib halvasti lõppeda. Ja tundidesse kandis ta tükkhaaval seda vaimset ollust, mis oli olemas, aga mida sellal ei saanud naljalt kuskilt kätte. Meil olid oma autorid.

A. T.: Toominga proovid on siia maani

sellised – ta lükkab mõtlemise lahti. Proovides kogesid kõik, kuidas temaga kokku puutudes muutub mõtlemine laiemaks, teistsuguseks. Võimas teistsugune maailm.

E. L.: Avatud oleku saavutamine. Ja üks konkreetne nimi on Uku Masing, keda ta meile kandis tükkhaaval, mitte liiga palju korraga, fragmentide kaupa. Masingut oli siis ilmunud kaduvväike hulk.

M. M.: Tagantjärele saad rohkem aru sellest, et ta luges ise väga palju ja püüdis anda meile kõige paremaid palasid sellest, mis on kõige parem. Aastate jooksul jagas ta meile hulgaliselt tsitaate ja tekstikatkendeid, mis aitasid moodustada ja toetasid tema vaimse õpetuse tuuma.

K. K.: Jaan ütles, et ta ei õpeta meile süsteemi, süsteem on viga – sissetallatud teel ei kasva midagi.

E. L.: Ta aeg-ajalt keskendus millelegi eraldi. Näiteks mõnele tehnilisele asjale, nagu hääle tegemine. Hääleõpetuses olid mehed ja naised eraldi rühmades, meestega tegi Allikvee, naistega Maa-sik. Aeg-ajalt keskendus Jaan ka mõnele inimesele, võttis ta ette, pani käed peale ja kuulas, kas resonatorid töötavad.

K. K.: Jaan andis baasi hääletreeningule, ma rakendan praegugi Üliõpilasteatris tema õpetusi. Ta juhatas isiklikult: hea tunne oli, kui mõne resonatori lahti said ja Jaan kiitis. Kuigi sama ägedalt võis ta ka solvuda.

M. M.: Õhtul oli tund, kus tegime etüüde ja arutasime asju. See venis mõnikord väga pikaks, Jaan rääkis, aga ta oli ka väga huvitatud sellest, mida meie arvasime. Ta nõudis ja palus, et ka meie räägiksime, kuigi paljudel ei olnudki midagi siis ütelda. Aga ta sundis aktiivselt mõtlema.

E. L.: Jaan palus, et me tooksime ise midagi sellesse ringi kaasa.

M. M.: Luuletusi ja laule, ta sundis looma. „Laul, Mari!“ ütles ta näiteks – ja kohe laula! „See läheb lauluks,“ ütles ta tihtipeale. „Tehke see lauluks“ – kui

„Kolmas vaatus“. Seisavad vasakult: Kaja Soieva, Mari Murdvee, Raul Schmidt, Sven Antson, Liina-Riin Olmaru, Roland Saarnik, Kalev Lilleorg, Eda Punnar, Maare-Marika Heinsoo; istuvad: Friedrich Fromm ja Enn Lillemets.

mõni väga ilus rida kuskilt tuli. Siis me laulsime, tekkis selline ühine laul.

K. K.: Ta õpetas kontsentratsiooni – iga proov on alati viimane!

E. L.: Jaan mängis proovis tihti kaasa, ootamatult. Vahel aitas ka ühest liigutusest või röögatusest. Evald Aavik on öelnud, et Tooming naerab oma lavastused paika.

A. T.: Ja esimestes proovides tundus, et täiesti ebaloogilistes kohtades.

E. L.: Mul on olnud väga raske hiljem, kui mõni lavastaja hakkab proove pihta pealisülesande seletamisega, hakkab seda iseendale näitlejate juuresolekul selgeks tegema. See tekitab suurt võõristust.

M. M.: Jaani reaktsioonid – kui ta nägi midagi väga head, tema tänulikkust oli raske unustada. Nägi, et oleme midagi õppinud.

Tugev ansamblitunnetus

M. M.: Staaritsemine oli algusest peale välistatud, selle eest Jaan pidas karmi

valvet. Kui alguses tekkisid väikesed staaritsemise ilmingud, siis ta pööras sellele kohe väga suurt tähelepanu.

A. T.: Minu jaoks olid tegelikult väga olulised ja harivad need öised vestlused Ennu ja Mari ja teiste stuudiolastega. Me valmistasime ka ühiselt ette mingeid juppe, mida pärast kokku panna. Enn elas eesti kirjanduse maailmas sees, ta oli selle osa, liikudes eri aegu ja kirjanike pidi. Minu jaoks oli see samuti oma-moodi kool.

M. M.: Me hakkasime ka tegema neid laulu- ja luulekavu.

A. T.: Tihtipeale juhtus, et Jaan tõi mingi teksti või autori ja ütles, et teeme selle peale viisi.

E. L.: Ja kohtumised – jõudsime ju mingi osaga stuudiost Betti Alveri juurde. Tema „Pähklikoor“ oli üks esimesi studios tehtud lavastusi (1986), milles osalesid ka Anne Maasik ja Jaan, aga samuti klaverikunstnik Mall Sarv. Saime ka kokku Rein Sepaga, tema tõlkis meie jaoks ära selle suure Tankred Dorsti

„Merlini“. Jaanil oli tegelikult kavas kogu see asi meiega teha, proovid terve tükiga kestsid kaua. Lõpuks tuli välja ainult üks osa – „Graal“. Aastaid hiljem tegi Priit Pedajas „Merlini“ Draamateatris. Studio sisse jäi palju asju, tagantjärele võibki öelda, et liiga palju. Shaw’ „Tagasi Metuusala juurde“ oli üks põhimaterjal, millega tegelesime ka pikka aega, neid asju oli veel. „Calais’ kodanikud“ näiteks, milles ka Hannes kaasa tegi. Rudolf Reimani „Painaja“. Miks nii läks, ei oskagi täpselt öelda.

M. M.: Võib-olla oleks Jaan vajanud professionaale juurde, studio jõududega ei oleks ehk välja kandnud.

A. T.: Võib-olla me ei küündinud mõne asja lõppu lihtsalt.

E. L.: Aga pikapeale see töötas ühes suunas muidugi – me väga ootasime ja tahtsime, et nad välja tuleksid, aga ei tulnud. See hakkas vähendama pühendumist, mis muutus ebavõrdseks. Me muutusime ise ka, me ei saanud enam alati kokku. Tuli ette puudumisi, joomist, enesekehtestamist.

A. T.: Pühendumine ei kesta igavesti, ei ole lihtsalt võimalik.

Tegelesite palju muinasjuttudega

K. K.: Mulle tundub, et Jaan otsis koos meiega meetodeid, kuidas lavastada uut moodi, lavastada konfliktitult draamat, mis on olemas idas ja mõnedes muinasjuttudes.

E. L.: Olulised olid autentsed, mitte kunstmuinasjutud. Kui mõni inimene tõi ka kunstmuinasjutte kaasa, siis ei lükatud neid tagasi. Aga põhieesmärk oli leida ja otsida võimalikult palju eri rahvaste ehedat folkloori.

A. T.: Me mängisime lahti neid muinasjutte, rääkisime, mõtestasime lahti.

M. M.: Leidsime neist detaile, millest motiive edasi arendada.

A. T.: Oluline oli, et seal sees oleks ime.

E. L.: Et kui me saame selle ime teiste jaoks elavaks, siis me oleme näitlejad.

Ühes väikeses muinasjutus võib peale kõige muu olla ka totaalne teater.

M. M.: Teater ei ole ju ainult üks suur lavastus.

A. T.: See algas ikkagi tekstist, alguses oli jutustaja otsese kõnega, aga lõpuks polnud isegi jutustajat vaja, ainult mängiti. Istuti ringis ja kelle kord oli mängida, see mängis. Väga lihtsate, praktiliselt olematute vahenditega.

E. L.: Seal tulid meie esimesed esinemised lastele.

A. T.: Lastega räägiti tõsiselt, mingit „jänku tegemist“ ei olnud. Ei olnud ka vahet, sama palju kui lastele, oli see mõeldud laste vanematele.

M. M.: Inimesed lähevad ju väga hästi kujutlusega kaasa, mitte ainult lapsed. Laps oli nagu täiskasvanu, teda ei alandatud sellega, nagu ta ei saaks asjadest aru.

E. L.: Millalgi esimese aasta kevadel tegime linnaraamatukogus lastele neid jutte, see oli meie esimene avalik ülesastumine. See oli nagu sünnipäev – just nii Jaan väljenduski. Pärast etendust olid kõigil lilled käes ja nii läksime tagasi studiosse. Oluline oli mitte kaotada eneses last, ime tajumise võimet ka täiskasvanuks saades.

A. T.: See oli üks suur jagamine, suur rõõm. Mitte rutiin ega kohustus.

Diplomilavastused

E. L.: Suuremaist lavastusist valmisid teise aasta talvel ühise õhtuna Wilderi „Pikk jõululõuna“ ja lord Dunsany „Mis kasu on inimesest?“ ning kolmanda osana laulu- ja luulering (1987). Kolmanda aasta lõpp: Priestley „Kolmas vaatus“ (1988). Yeatsi „Laulik Hanrahan“ ja „Graal“ olid diplomilavastused (1989).

A. M.: „Laulik Hanrahan“ – idee tuli minult, aga mul ei olnud mingeid lavastajakogemusi. Huvi selle materjali vastu oli suur, kaks aastat tegelesime sellega. Minu meelest ta ei läinud hapuks, vaid vastupidi, hakkas kõikidele järjest selge-

Arhiivifotod

„Pähklikoor“. Mall Sarv ja Enn Lillemets.

maks saama ja kristalliseeruma. Sain ka seeläbi stuudiolastega ühes kasvada, olin muidu rohkem üksinda ja eraldi.

E. L.: Meil oli ikka üllatavalt palju musikaalseid inimesi, kes ise otsisid ja pakusid välja materjali lavastuste jaoks.

A. T.: Paljud õppisid ka stuudio ajal laulma ja pilli mängima.

E. L.: Kui me saime kätte selle ühise hingamise, et me julgesime häält teha, siis julgesime ka koos laulda – kõik.

Stuudio ja „Vanemuine“

K. K.: Tollase Teatriliidu käest peaks küsima, miks meile „Vanemuisesse“ tee kinni pandi.

A. T.: Küsimus on ka selles, kuivõrd Toomingal lubati teha seda, mida ta oleks tahtnud. Mõne tüki puhul taheti „Vanemuises“ meie stuudiot rakendada, aga lõpuks mingitel põhjustel jäi see ära.

E. L.: Seda oli rohkem kui üks kord. Samas tegid mõned meie õppejõud meiega lavastustes kaasa, Jaan ise ka tegi. Niipalju kui ma aru sain, Jaanil oli see

eesmärk küll, et viia mingis lavastuses meie noored ja „Vanemuise“ vanad kokku. Aga sellisel kujul jäi kokkusamine toimumata. Väga oluline asi, mis mõjutas meie stuudio lõpuaegade elamist-olemist, oli saatuse küsimus: mis saab edasi? Õhus oli unistus, et äkki siiski Teatriliit ja „Vanemuine“ otsustavad, et me saame enam-vähem tervikuna jääda „Vanemuise“ alla. Kaua ei öelnud keegi midagi kindlat, aga siis ühel hetkel öeldi ära, et seda ei tule.

A. T.: Neljandal stuudioaastal said seitse inimest üheks aastaks vist palgale, sponsorrahadega.

E. L.: See oli siis olukord, kus me ei teadnud, mis meist saab. Kui selline seis kestab pikemat aega, segab see pühendumist ja ühtekuulumist. Üks väljapääs, mida Anne Türnpu tajus, oli see, et on võimalik midagi ära teha väiksema trupiga. Anne tegi oma valiku enam-vähem üheeaalistest inimestest – Heilo Aadla, Sven Antson, Friedrich Fromm, Kalev Kudu, Liina-Riin Olmaru, Merle

Pung, Kaja Soieva – ja mõtles, et kui ei ole teist võimalust, siis tema läheb nendega edasi. Ülejäänud tajusid vähem või rohkem valuliselt enda ilmalejätmist.

Studio sünergia

M. M.: Kõik need kaustikud on alles, krampis käega sai kribitud, et saaks iga sõna kirja, mis tundus niivõrd oluline Jaani õpetusest.

K. K.: Olen oma stuudiopäevikusse märkinud: „Kui inimesed on võitlushai- ged, siis see, kes ei taha võidelda, vaid olla rahu ja luua, tundub võitlejale hulluna.“ Oleks ka tänapäeval neid „hulle“ rohkem!

E. L.: Üks oli see harimine ja kasvamine muinasjuttudega. Ja teine teadvustamine, et meie oleme need, kes räägivad eesti keelt. Kes räägivad, mängivad, mõtlevad selles keeles. Võib-olla meie oleme viimased, kelle suust see laval kõlab.

M. M.: Väga oluline oli rääkida ilusat keelt, õiget keelt, puhast keelt. Alates sellest, et õppida tundma iga häälikut, mida sa laulad, mida sa ütled. See oli niivõrd peenendatud tähelepanu, need ei olnud tavalised hääleharjutused, vaid keele ja hingamisega seotud häälefilosoofia. Mitmed erinevad moodsused, kuidas häält kasutada. Mitte et inimesel on üks hääel, vaid et oleks viis-kuus. Jaan ise on selles osas väga suur meister.

E. L.: Teema, millest annaks pikalt rääkida, on see, mille kõigega me seotud olime. Näiteks koostöös Emakeele Seltsiga mängisime koolides muinasjutte, meie pidevad partnerid olid Kirjandusmuuseum, Orientalistika Selts jt.

A. T.: Kõik need probleemid ja teisitimõtlemissid tekkisid hiljem Lasteteatri päevil, aga studioaeg oli siiski üsna üksmeelne ja pühendunud. Lahkumõtlemissid oli suhteliselt vähe. See tasand, millel meid sunniti mängima, suhtlema, mõtlema, oli absoluutselt väljas argisest,

igapäevasest pudi-padist. Ta oli niipalju kõrgemal, kõigil oli vaja pingutust sinna jõudmiseks ja me olime kõik seal võrdsed.

E. L.: See on see, mida võib imeks nimetada. Ja selle taga peab olema inimene nagu Jaan Tooming – kellel on vägi.

M. M.: Jaani vägi ühendas. Tema õpetas meid lille vaatama, nägema lille igas muinasjutus.

E. L.: Ja õpetas kuud vaatama. Mulle jääb terveks eluks meelde, kuidas me tegime ühte jaapani asja ja õhtusel proovil tormab Jaan sisse: „Nüüd kõik välja, nüüd kõik välja!“ Siis tormasime sealt treppidest alla, mürinal-kärinal kõige ülemiselt korruselt. Jõudsime õue, küllaltki külm oli, Jaan ütleb: „Vaadake, milline kuu on! Jätke meelde!“ Ja siis tagasi üles ja edasi proovi tegema. Muidugi oli „Vanemuise“ rahval meid aegajalt raske välja kannatada, muutusime vahel täiesti ohjeldamatuks oma vaimustuses. Mõni ikka tuli ja ütles.

M. M.: Helend Peep: „Et see jõu-jõu ja kõmm-kõmm ka ära ei lõpe!“

A. T.: Samal ajal oli meil õigus käia „Vanemuise“ kõikidel etendustel. See oli hirmus hea, me vaatasime kõike: kontserte, külalissetendusi, kogu repertuaari. Jaani tükke käisime kõik vaatamas, kõiki etendusi, elasime kaasa.

E. L.: Meil oli võimalus näha, kuidas Velda Otsus mängib.

A. T.: Meil oli võimalus näha ka seda, kuidas terve maja muutub, alates garde-roobist ja valvelauast kuni üles välja, kui mõni inimene majja tuleb. Kui Velda Otsus tuleb majja. Oli argine „Vanemuine“ ja pühapäev.

E. L.: Üks asi oli Jaani vägi, teine seal juures Ülo Vilimaa tasakaal, mida oli hädasti vaja. See oli haruldane koostöö, nad olid erinevad inimesed.

M. M.: Kuidas Jaan võttis ilu erinevalt tasandilt ja pakkus selle meile. Näiteks ükskord kuulasime õppematerjalina Paganini 64. viiulivariatsiooni, teinekord

„Lastemüsteerium“ Kassitoomel 1. VI 1988. Stuudiolased (vasakult): Enn Lillemets (parukaga), Merle Antson, Anne Tärnpu, Heikki-Rein Veromann, Friedrich Fromm, Maare-Marika Heinsoo; ees keskel: Kalev Kudu.

Kalev Lilleoru foto

viis ta meid kinno filmi vaatama. Jaan ei surunud meile mingit usku peale, ta lihtsalt kasutas Jeesuse sõnu: mina olen tee. Ma ei kujuta ette, et oleksin oma tegemistes üldse kuhugi välja jõudnud ilma selle stuudiota.

E. L.: See oli võimalus inimeseks saada, üks oluline etapp sellel teel. Sest inimeseks ju ei sünnita.

Kokkujäämine

M. M.: Oli selline teadvustamata igatsus kokku jääda, sest kõik tundus kuidagi lõpetamata olevat. Jaan on rääkinud saarekese ideest, et kui on üks saareke, kus inimesed mõtlevad ühtmoodi – hindavad ilu ja harmooniat –, ning kui selliseid saarekesi on inimeste hulgas

rohkem, siis muutub inimkond paremaks, muutub teater paremaks. Ja meie olime selline saareke.

A. M.: Pärast, lõpupoole jäi mulle mulje, et Jaan ise pisut väsis. Hakkas tihedamini ütleva, et mine sina täna minu asemel.

M. M.: Jaan unistas, et me koolitaksime ise oma trupile vajaminevad inimesed: hea maailmakirjanduse tundja, tõlkijad, kuid samuti näiteks valgustaja ja grimeerija. Meie lootsime salamisi, et Jaan hakkab enda kasvatatud teatrit ise juhtima, aga kahjuks ei läinud see nõnda.

E. L.: 1988. aasta sügisel loodi Tartu Kunstiühing, taastati „Pallas“. Üks Kunstiühingu asutajaliikmeid oli Madis Kõiv, tema pakkuski esimesel peakoosolekul välja, et miks ei võiks luua draa-

mastuudio baasil uue teatri? Aga tekitada Tartus veel üks kutseline teater „Vanemuise“ kõrvale, tolle aja tingimustes – see oli midagi enneolematut. Teisalt oli võimalus õhus tänu taasiseseisvumise tuhinale. Kunstiühingu juhatus hakkas teatri nimel tööle ja sobivat maja otsima, aitas korraldada muinasjututunde ja loenguid. Lõpuks jõuti eesti teatri algkoduni Jaama tänaval. Tartu Lasteteatri asutajaliikmed 1989. aastal olid Eesti Teatriliit, Tartu Kunstiühing ja Tartu linn. Hilisemast põhikirjast visati Teatriliit ja Kunstiühing välja. Meie seljatagune muutus kohe viledamaks.

K. K.: Kui Anne Tärnpu Lasteteatrist lahkus, algas direktorite ajastu. Pidevalt rippus kirves pea kohal, et teater suletakse. Viimane direktor Mart Kampus oli jõuline ja professionaalne, tuli ka noor lootustandev lavastaja Taago Tubin, asjad hakkasid ülesmäge minema. Ja siis pauk: teater likvideeritakse. Mind ärritab tolleaegsete ametnike vastutustundetud – ise nad meid vaatamas ei käinud, teater likvideeriti mõnede „eksperptide“ hinnangute põhjal. Nagu nõukaaeg, tänavale jäänud näitlejatest rääkimata.

A. T.: Lasteteatrist kadus see tasand, millel me stuudios olime tegutsenud, sellest tekkisid vastuolud ja lagunemine, loomulik „lihatee“ vaimu puudumisel. Ega me teadnud keegi, mida see üksiteatritegemine tähendab. Samas ei saa ka öelda, et tuli Kasterpalu ja rikkus kõik ära. Igal asjal on oma aeg, see aeg sai otsa. Ma ei ole aga siiani andeks andnud, kuidas pärast kõik meie asjad akendest välja loobiti, mis me olime hoole ja armastusega kogunud.

K. K.: On ime, et mõned meist pärast kõike seda veel jätkavad teatris, kannavad Jaani ja stuudio vaimu edasi – „et leek ei kustuks“, nagu meie „Kolmandas vaatuses“ kõlama jäi.

A. T.: Siia maani tulevad mulle inimesed ligi ja ütlevad, et neile väikese lapsena

hirmsasti meeldis, mis tehti Lasteteatris.

M. M.: Mulle meeldiks töötada sellises teatris, kus lavastavad Anne Maasik, Anne Tärnpu, Enn Lillemets, Mari Murdvee jt ning kus saaks kasutada näitlejaid, kel on samasugune ettevalmistus. Ja et me keegi ei peaks seda teatrit juhtima.

Kirja pannud KÜLLI PAULUS

KÜLLI PAULUS (10. XI 1974) on õppinud Tartu Ülikoolis teatriteadust ja eesti kirjandust. Bakalaureusetöö teema „Gooti romaan ja teater“ (2003). Praegu teatriteaduse magistrant.

Kommentaariid:

¹ Toominga 1972. aasta stuudio õpilane, 1985. aastal õppejõud

² Aitäh: Maiki Üdam, Tuuli Otsus, Aivi Reimand ja TÜ teatriteaduse õppetool.